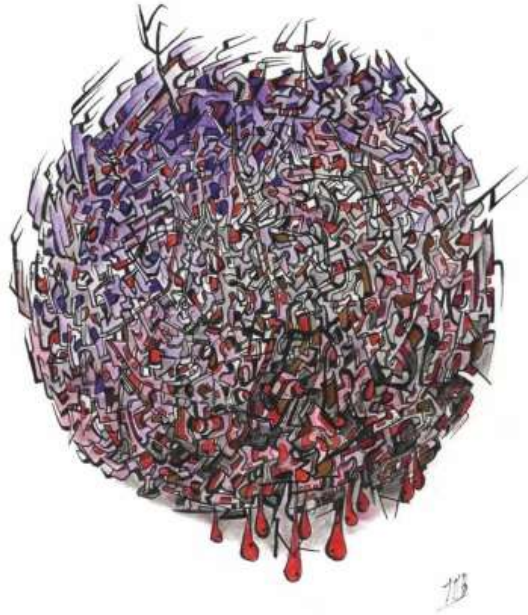

Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΝΑ ΜΕΤΑΝΕΩΤΕΡΙΚΟ REQUIEM

ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΕΝΑ ΜΕΤΑΝΕΩΤΕΡΙΚΟ
REQUIEM

Θέματα Ευρωπαϊκής Φιλοσοφίας,
Τέχνης και Πολιτικής στον 21ο αιώνα

GUTENBERG

Το requiem δεν προτείνεται εδώ ως πένθιμη διαπίστωση, αλλά ως η επιβεβαίωση του τέλους της Νεωτερικότητας μέσα από την ιστορική της ολοκλήρωση και τη βιωματική εμπειρία του γήρατός της. Μια σειρά από ερωτήματα, και οι προτεινόμενες απαντήσεις, οριοθετούν τη συγγραφική διαδρομή:

Ποιες είναι οι πολιτικές ελίτ σήμερα; Ποιος ο προσανατολισμός; Από τι αντικαταστάθηκαν οι νεωτερικοί μύθοι, που με τη σειρά τους είχαν αντικαταστήσει τους θρησκευτικούς του Μεσαίωνα; Πού οδήγησε η «απομάγευση» του κόσμου; Ο σύγχρονος άνθρωπος, κατά πόσον απέβαλε σκοτεινούς δεσμούς θρησκείας, εμμονές φυλετικής ανωτερότητας και κρίσεις εθνικής μταιοδοξίας; Δικαιώθηκαν οι θετικιστές (ο Saint Simon, ο Comte, ο Mill, ο Condorcet) από την πραγματοποιηθείσα «πρόοδο», ή οι μαρξιστές για την επαγγελθείσα «αταξική κοινωνία»; Είναι η ανθρωπότητα οικουμενική ή, απλώς, παγκοσμιοποιημένη; Πώς εξηγείται η βαρβαρότητα της τρομοκρατίας; Ως επιστροφή στον Μεσαίωνα ή ως πραγμάτωση ενός ζοφερού μέλλοντος; Γιατί, τελικώς, δεν εκπολιτίστηκε ο κόσμος; Τι ακολουθεί το τέλος της τέχνης; (Με αναφορές σε σύγχρονα κείμενα και απόψεις των Hobsbawm, Derrida, Touraine, Habermas, καθώς και σε σκέψεις περί τέχνης και πολιτικής των Arthur C. Danto, Bruno Latour, John Gray, Éric Hazan και Deyan Sudjic.)

ΚΚ 9552163

ISBN 978-960-01-1854-4

Ο Νίκος Παπαδημητρίου διδάσκει την ευρωπαϊκή νεωτερικότητα στο Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου. Κυκλοφορεί, επίσης, από τις εκδόσεις Gutenberg - Δαρδανός και το βιβλίο του *Νεωτερικός Ευρωπαϊκός Ποδητισμός: η ευρωπαϊκή ταυτότητα στον σύγχρονο κόσμο* (2013).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το καλοκαίρι του 2013 περιπλανιόμουν στον Νότο της Γαλλίας, σε μια περιοχή μερικών τετραγωνικών χιλιομέτρων, ακολουθώντας τις μικρές επαρχιακές οδούς, προσπαθώντας να προσανατολισθώ με την όψη των πινακίδων και εμπιστευόμενος το ένστικτό μου. Μετά από αρκετή περιπλάνηση, έχοντας περάσει από το Albi, το Gaillac, το Aurillac, πόλεις μικρές και παμπάλαιες, χωριά λησμονημένα (Lisle-sur-Tarn, Taussac), βρέθηκα στη μικρή πόλη Mur de Barrez, κάπου

στα νότια της Ωβέρνης (Auvergne). Με έκπληξη διαπίστωσα πως, ασυνείδητα, προσπαθούσα να προσανατολισθώ ψάχνοντας σημεία αναφοράς, φάρους θα έλεγα, στα υψώματα που ξεχώριζαν μακριά, πέρα από το δάσος: μικροί, οχυρωμένοι λόφοι, απ' όπου υψώνονταν, πάνω από τους πύργους, τα καμπαναριά των εκκλησιών. Ακόμη και τώρα, όπως και τότε, για μια χρονική στιγμή, παραμένω καθηλωμένος σε εκείνη την αισθητική εμπειρία της ακίνητης μορφής του τόπου, σαν να μην υπήρξε ποτέ μέσα του ιστορία, πάλι, αγωνία και κίνηση. Ήταν η εποχή, όπου η πρόσφατη τρομοκρατία δεν είχε χτυπήσει ακόμη τη Γαλλία, το Charlie Hebdo εξακολουθούσε ανυποψίαστο τη νεωτερικά βλάσφημη έκδοσή του, το Bataclan φιλοξενούσε αμέριμνο ανατρεπτικές μουσικές και θεάματα, και η εξωλογική βία ετοποθετείτο σε πλάνο μακρινό, σχεδόν κινηματογραφικό, στη Μέση Ανατολή και πιο πέρα.

Μια έκθεση στην παραπάνω αναφερθείσα πόλη, στη Mur de Barrez, ιστορική αναδρομή περί των τοπικών αρχόντων που συμμετείχαν στον Εκατονταετή Πόλεμο,¹ μου θύμισε πως η βία, όσο ιστορικά και τοπικά μακρινή και αν είναι, έχει θύματα, συχνά, ανθρώπους ανυποψίαστους που παραμένουν ανώνυμοι και ξεχασμένοι από την Ιστορία, και πως τα καμπαναριά που ξεχωρίζουν πάνω από τις κορυφογραμμές, οι φάροι του δάσους, τοποθετούνται μέσα σε οχυρωμένους πύργους, πίσω από τείχη υψηλά και πίσω από βαριά πορτόφυλλα, ως προστασία απέναντι στον Άλλον και στον Φόβο του Αγνώστου και του Θανάτου...

Η Νεωτερικότητα πάλεψε αυτόν ακριβώς τον Φόβο, του Άλλου, του Αγνώστου και του Θανάτου, έριξε τα τείχη, ξεκλείδωσε τα βαριά πορτόφυλλα και άνοιξε τους ορίζοντες υποσχόμενη ειρήνη, ευημερία και ισότητα στους ανθρώπους, μακριά από το σκότος, τη δεισιδαιμονία και τη μεταφυσική κατάθλιψη των μεσαιωνικών χρόνων.

Οι νεώτεροι ναοί που αντικατέστησαν τους παλαιούς, (ως) Φάροι της Νεωτερικότητας αυτή τη φορά, είναι οι Καθεδρικοί των

¹ 1337-1453. Ανάμεσα στους γάλλους βασιλείς της δυναστείας των Valois και στους άγγλους της δυναστείας των Plantagenêt.

μοντέρνων Άστεων, οι Όπερες, όπως παρατηρεί ο Hobsbawm,² εύκολα αναγνωρίσιμες και τοποθετημένες και αυτές σε κεντρικά σημεία, όπου καταλήγουν οι δρόμοι-λεωφόροι: Opéra Garnier στο Παρίσι, Royal Albert Hall στο Λονδίνο, Metropolitan Opera στην Νέα Υόρκη. Στις μοντέρνες πόλεις της αστικής ευδαιμονίας ο φόβος έμοιαζε θεατρικός, απόμακρος, υλικό για καλλιτεχνική δημιουργία, ενώ η βία, αν και υπαρκτή, εθεωρείτο κατάλοιπο του παρελθόντος ή, για τους ρομαντικούς επαναστάτες, καθαρτήρια δύναμη για περαιτέρω βελτίωση της ανθρωπότητας.

Ποιός-ποιοί χάνονται πλέον στο δάσος γυρεύοντας το υψηλό σημείο, τον φάρο που προσανατολίζει; Ποιός-ποιοί αναζητούν την Όπερα για να περάσουν μια μελωδική βραδιά με Wagner, Strauss, Offenbach, Britten και να τη διηγηθούν μετά, στα αστικά σαλόνια; Υπάρχει ακόμη η (πολλάκις μισητή, από πολλούς επιθυμητή ως καταξίωση ζωής) αστική ευδαιμονία; Ποιά είναι η άρχουσα τάξη, η κοινωνική ανέλιξη σήμερα; Οι πολιτικές ελίτ; Ποιά τα «σημεία» της εποχής μας, ο προσανατολισμός; Από τί αντικαταστάθηκαν οι νεωτερικοί μύθοι, που με τη σειρά τους είχαν αντικαταστήσει τους θρησκευτικούς του Μεσαίωνα; Πού οδήγησε η «απομάγευση» του σύγχρονου κόσμου; Πόσο άλλαξε ο σύγχρονος άνθρωπος, κατά πόσον απέβαλε σκοτεινούς δεσμούς θρησκείας, εμμονές φυλετικής ανωτερότητας και κρίσεις εθνικής ματαιοδοξίας; Πόσο δικαιώθηκαν οι Θετικιστές (ο Saint Simon, ο Comte, ο Stuart Mill, ο Condorcet) από την πραγματοποιηθείσα «πρόοδο», ή οι Μαρξιστές για την επαγγελθείσα «αταξική κοινωνία»; Είναι η ανθρωπότητα οικουμενική ή, απλώς, παγκοσμιοποιημένη; Η ίδια η έννοια του «πανανθρώπινου» πολιτισμού μήπως είναι ένας ακόμη νεωτερικός μύθος; Γιατί δεν τερματίστηκαν οι πόλεμοι; Πώς εξηγείται η βαρβαρότητα της τρομοκρατίας; Ως επιστροφή στον Μεσαίωνα ή ως πραγμάτωση ενός ζοφερού μέλλοντος; Γιατί δεν εκπολιτίστηκε ο κόσμος; Γιατί η επιστήμη δεν μας έκανε ευτυχισμένους, όπως

² Eric Hobsbawm, *Fractured Times: Culture and Society in the 20th Century*. Little, Brown, London 2013, *Preface*, σ. x.

προέβλεπαν οι ωφελμιστές; Είναι η τεχνολογία επιστήμη ή, απλώς, μια νέα «μαγεία»;

Δύο χρόνια αργότερα στο Μονπελιέ, τον Σεπτέμβριο του 2015, εννιά μήνες μετά τις τραγικές, αιματηρές σκηνές φρίκης του Charlie Hebdo και δύο μήνες πριν από την τραγωδία του Bataclan, ανακαλύπτω σε τοπικό βιβλιοπωλείο ένα μικρό βιβλίο: *La dynamique de la révolte* του Éric Hazan, σύντομο δοκίμιο περί των εξεγέρσεων και της ιστορίας τους, που απαντά σε κάποια από τα παραπάνω ερωτήματα, θέτει όμως και καινούργια: υπάρχει ακόμη σήμερα θέση για ανατροπές; Είναι πάντα επίκαιρη η επανάσταση; Πώς αντιλαμβανόμαστε την σύγχρονη βία; Ως καθαρτήρια δύναμη, σύμφωνα με το πνεύμα του Ουγκώ και των ρομαντικών της παρισινή Κομμούνας; Αλλά, τότε, η σύγχρονη τρομοκρατία από πού έρχεται και πού πηγαίνει; Ήσαν ο Νετσάγιεφ και οι αναρχικοί της εποχής απλοί τρομοκράτες ή είναι, μήπως, οι τρομοκράτες του σήμερα εκτός εποχής ρομαντικοί επαναστάτες;

Στις σελίδες που ακολουθούν προσπαθώ να δώσω κάποιες απαντήσεις, όχι ως βαθύς γνώστης μιας και μοναδικής αλήθειας, αλλά ως «περιηγητής» σκέψεων με σημεία αναφοράς σύγχρονα κείμενα και νεότερες απόψεις των Hobsbawm, Derrida, Touraine, Habermas, αλλά και άλλων λιγότερο, ίσως, γνωστών διανοητών, όπως οι Arthur C. Danto, Bruno Latour, John Gray, Éric Hazan, Deyan Sudjic. Κείμενα τα οποία μελετώ, αναλύω και παρουσιάζω ελπίζοντας να φανούν χρήσιμα, ως «σημεία-φάροι». Η πρόσφατη, εξάλλου, κυκλοφορία του *Des rêves d'angoisse sans fin : récits de rêves (1941-1967) suivi de Un meurtre à deux (1985)*, του Louis Althusser από τις εκδόσεις Grasset (9/2015), με έκανε να (ξανα)στραφώ στους Γάλλους μαρξιστές ψάχνοντας το συλλογικό ευρωπαϊκό υποσυνείδητο, πολιτικό, φιλοσοφικό και καλλιτεχνικό.

Οι στόχοι είναι δύο: πέρα από τον αυτονόητο, που αναφέρω παραπάνω (ποιός - ποιά δεν προσπαθεί να βρει απαντήσεις στα σύγχρονα-καινά ερωτήματα;), υπάρχει και αυτός (ίσως ο κυριότερος, ομολογώ) της διδασκαλίας του γνωστικού αντικειμένου «Νεωτερικός

Ευρωπαϊκός Πολιτισμός» στο Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου, όπου υπηρετώ τα τελευταία χρόνια. Στους φοιτητές, λοιπόν, και στις φοιτήτριές μου αφιερώνω το παρόν πόνημα, συνέχεια και συμπλήρωμα του προηγούμενου (*NEII, η Ευρωπαϊκή Ταυτότητα στον Σύγχρονο Κόσμο, Δαρδανός/Gutenberg, Αθήνα 2013*), με την ελπίδα να τους φανεί χρήσιμο, τόσο στην μεταφραστική τους πορεία (κάποια από αυτά τα κείμενα είναι αμετάφραστα, έως σήμερα, στα ελληνικά) όσο και στον προσωπικό-πολιτικό προβληματισμό τους, στους δύσκολους καιρούς που βιώνουμε. Τέλος, σύγχρονοι Ευρωπαίοι-Έλληνες στοχαστές, στους οποίους αναφέρομαι στο κεφάλαιο «*Η αποδόμηση του Εγώ στην παγκοσμιοποιημένη Κοινωνία. Αναγκαιότητα ή Απώλεια;*», με βοηθούν να τοποθετήσω τα ερωτήματα πέραν του απλού, ακαδημαϊκού προβληματισμού, σε έναν βαθύτερο, προσωπικό-εμπειρικό και ποιητικό (ας μου επιτραπεί) δρόμο...

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αναφορά στο *requiem* δεν προτείνεται εδώ ως πένθιμη διαπίστωση, αλλά ως η επιβεβαίωση του τέλους της Νεωτερικότητας μέσα από την ιστορική της ολοκλήρωση και τη βιωματική εμπειρία του γήρατός της, καθώς και η απελευθέρωση που (πιθανόν να) προκαλεί η διαπίστωση αυτή. Ανάμεσα σε πολλά άλλα, δέκα, κυρίως, κείμενα βοήθησαν, προσδιόρισαν, συνόδευσαν και επιβεβαίωσαν την

συγγραφική διαδρομή: *Des rêves d'angoisse sans fin: récits de rêves (1941-1967)*, suivi de *Un meurtre à deux* του Louis Althusser (συγγραφή: 1985, έκδοση: 2015), *After the End of Art* του Arthur C. Danto (1997), *Spectres de Marx. L'État de la dette, le travail du deuil et la nouvelle Internationale* του Jacques Derrida (1993), *Al Qaeda and What It Means to be Modern*, του John Gray (2007), *Nous n'avons jamais été modernes. Essai d'anthropologie symétrique* του Bruno Latour (1991), *Die postnationale Konstellation: Politische Essays* του Jürgen Habermas (1998), *La dynamique de la révolte. Sur des insurrections passées et d'autres à venir* του Éric Hazan, *Fractured Times. Culture and Society in the Twentieth Century* του Eric Hobsbawm (2013), *B is for Bauhaus* του Deyan Sudjic (2014) και *La Fin des Sociétés* του Alain Touraine (2013). Θα αναφερθώ διεξοδικά στα κείμενα αυτά στην συνέχεια.

Το παρόν δοκίμιο αναπτύσσεται γύρω από τέσσερις άξονες-θέματα:

A. Η αποδόμηση (déconstruction), ως φιλοσοφική έννοια και αξιακή ποιότητα στην τέχνη και στην πολιτική, στη μεταμαρξιστική εποχή. Οι νέες *élites* και η διαφοροποίηση των προοπτικών.

Εδώ εντάσσονται τα κεφάλαια 1, 2 και 5. Η απόφαση να τοποθετηθεί ως αρχικό κεφάλαιο το περί τέχνης έχει να κάνει με την προσωπική εμπειρία του γράφοντος: οι ατέρμονες συζητήσεις στο παρισινό Ωδείο (όπου σπούδαζα μουσική σύνθεση τη δεκαετία του '80) περί επιστημονικότητας της συνθετικής διαδικασίας έρχονταν σε πλήρη αντίθεση με τις ηχητικοθεατρικές προσπάθειες των νέων και τους παλιμπαιδισμούς των καθιερωμένων συνθετών, σε σημείο που η αναζήτηση της πρωτοτυπίας να καταντά διαδικασία αυτοχειριασμού. Το ίδιο ανακάλυψα και στις θεωρίες και στους πίνακες του Κλέε, σε αντίθεση με τον Καντίνσκυ, του οποίου το θεωρητικό έργο δικαιώνει την καλλιτεχνική αναζήτηση της εσωτερικής αναγκαιότητας και βοηθά, τελικώς, στην ανάδειξή της. Η αποδόμηση της μορφής, χαρακτηριστικό στοιχείο μιας επανάστασης που υπήρξε βαθειά (αλλά όχι πάντοτε προοδευτικά) πολιτική, συμβαίνει και στη μουσική με

οδηγό έναν εξάισιο αυτοδίδακτο: τον Άρνολντ Σαίνμπεργκ. Από την τέχνη στην πολιτική (και τανάπαλιν) η απόσταση είναι τόσο μικρή...

B. Η απώλεια της *συλλογικής ταυτότητας* (αποδόμηση του *εγώ*) και η αγωνιώδης, ενίοτε εριστική αναζήτηση εφήμερης προσωπικής προβολής και δημοσιότητας. Η δημοσιοποίηση του κοινότοπου (Facebook, *la banalité extraordinaire*).

Τα κεφάλαια 3 και 4 πραγματεύονται την πρόσφατη διαφοροποίηση στάσης των *υποκειμένων* (προσώπων) απέναντι σε ένα κόσμο *αντικειμένων* (πραγμάτων), όπως θα έλεγε και ο Roger Scruton:³ μέσα από μία διαδικασία *αυταναίρεσης* αυτών ακριβώς που δίνουν όνομα στα αντικείμενα, των *προσώπων*. Σημασία έχει και η κατανόηση των παρακάτω:

Γ. Η επιστροφή του *μύθου* ως *θεάματος* και η *εικονική επανάκαμψη* του παρελθόντος (The Walking Dead, Game of Thrones). Η ακύρωση του *γραμμικού χρόνου* μέσω της συνεχούς επανάληψης του *εφήμερου* (αποδόμηση του χρόνου).

Συγκεκριμένα το κεφάλαιο 4, και πάλι, που πραγματεύεται την παραίτηση του *προσώπου* από τη μοναδική του ιδιότητα, που το κάνει πρωταγωνιστή του κόσμου: αυτήν της *δράσης*. Μετατρεπόμενος οικειοθελώς από πρωταγωνιστής σε θεατή ο *πολίτης* χάνει την δυνατότητα της *ανατροπής*, δηλαδή την ουσία της *νεωτερικής επανάστασης*. Αναφέρομαι στις ενδιαφέρουσες απόψεις του Ερίκ Αζάν, όπως εκτίθενται στα περισσότερα κείμενά του. Παίρνω τις παραπάνω μεγάλης τηλεθέασης σειρές ως παραδείγματα αυτής ακριβώς της παραίτησης (από πλευράς των θεατών) και της *αένας ανακύκλωσης της «έκπληξης»* (από πλευράς των παραγωγών).

³ *An intelligent person's Guide to Philosophy*, Penguin, London 1999. *Persons*, σσ. 59 επ.

Δ. Η διάγνωση της εξαγωγιμότητας της δημοκρατίας, αλλά και της αισιόδοξης άποψης ότι η Νεωτερικότητα θα άλλαζε (όλον) τον κόσμο (νεωτερική αισιόδοξία).

Κυρίως το κεφάλαιο 6, αλλά και τα 2 και 5, πραγματεύονται την αποδόμηση της (νεωτερικής) αισιόδοξίας: «Western societies are governed by the belief that modernity is a single condition, everywhere the same and always benign. Instead, modernity also produces organizations such as Al Qaeda, and thus if we are to defeat modern terrorism we must recognize it as a fully modern development [...]» (γράφει ο Τζών Γκρέϋ στο *Al Qaeda and What It Means to be Modern*).

Τα συμπεράσματα του κεφαλαίου 7 θέτουν εκ νέου το ερώτημα: τί έφταιξε και η *οικουμενική επανάσταση* δεν υλοποιήθηκε; Η Νεωτερικότητα εγέρασε, πριν να δημιουργήσει και κατοχυρώσει τις συνθήκες της *νέας ανθρωπότητας* ή μήπως *εμείς* δεν υπήρξαμε ποτέ (πραγματικά) *μοντέρνοι*; Το τελευταίο, όγδοο, κεφάλαιο απευθύνεται κυρίως στους φοιτητές και στις φοιτήτριες του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου, αλλά και στους αναγνώστες που κατέχουν γλωσσικές δεξιότητες, παραθέτοντας (στην πρωτότυπη γλώσσα, με προτεινόμενη μετάφραση στις πηγές, ή σε παραπομπές των ελληνικών εκδόσεων) σχολιασμένα αποσπάσματα από τα παραπάνω βιβλία.

Δύο ακόμη κείμενα (στην ουσία ένα, σε δύο γλώσσες) συμπληρώνουν το παρόν, αναφερόμενα στην ύπαρξη μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας.⁴ Παρ' ότι εγράφησαν από τον ίδιο συντάκτη και το περιεχόμενο είναι το αυτό, το γεγονός ότι απευθύνονταν σε διαφορετικά ακροατήρια, καθώς και η διαφορετική γλώσσα που χρησιμοποίησα (αγγλικά, γαλλικά) με έκαναν να τα συμπεριλάβω και τα δύο, ως αλληλοσυμπληρούμενα.

Τελικώς: εάν η νεωτερική *επανάσταση* ολοκληρώθηκε με την ανατροπή του παλαιού κόσμου, υπήρξε πράγματι αληθινή πρόοδος;

⁴ *Vital questions about the presence or the absence of a common european culture* και *L'Europe, a-t-elle une âme... européenne ?* Βλ. Παραρτήματα.

Έγινε ο κόσμος (μας) καλύτερος; Αποδεικνύεται αυτή, ως μία καθ' όλα συνειδητή, ιστορική πράξη; Εάν απέτυχε, πού εδράζεται η αποτυχία της; Ποιός είναι υπεύθυνος; Πώς οφείλουμε πλέον να αντιλαμβανόμαστε την ιστορική πορεία της ανθρωπότητας;

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Η αποδόμηση της μορφής στην τέχνη μέσω της «επιστημονολογικής» της προσέγγισης και της «εσωτερικής» της αναγκαιότητας

Η «Θεωρία της τέχνης» του Paul Klee.

«Σημείο και γραμμή στο επίπεδο» του Wassily Kandinsky

Η «Θεωρία της αρμονίας» του Arnold Schönberg και το δωδεκάφθογγο σύστημα στην μουσική του 20ού αιώνα

Φουτουριστές (Marinetti), κονστρουκτιβιστές (Μαλέβιτς) και αποδομιστές (Marcel Duchamp). Εξπρεσιονισμός και ναζισμός (Gottfried Benn)

Ο William S. Burroughs και η αποδόμηση της αφήγησης

Le Corbusier: Η «Νέα Κατοικία» στις «Villes Nouvelles»

Η αποδόμηση στην αρχιτεκτονική: Philip Johnson και Daniel Libeskind

Τί ακολουθεί το «Τέλος της τέχνης»;

2. Η αποδόμηση της πολιτικής ως τέχνης του συμβιβασμού.

Ολοκληρωτισμός και «διαρκής» Επανάσταση

Ο μαρξισμός, ο λενινισμός, ο τροτσκισμός. Μια άλλη εκδοχή του «ιακωβινισμού» στον 20ό αιώνα. Η ουτοπική «πραγμάτωση» της ιστορίας

Η σκοτεινή πλευρά του διαφωτισμού: επιστημονική «πρόοδος» και γενετική. Ο «επιστημονικός» φυλετισμός και οι ναζιστικές θεωρίες περί «βελτίωσης» του ανθρώπινου είδους

Η συλλογική ταυτότητα. Από την (ιστορική, εθνική) παράδοση στη δημιουργία των νέων «συλλογικοτήτων».

Παγκοσμιοποίηση, ίντερνετ, facebook

Οι νέες «ελίτ». Νεοφιλελεύθεροι και (νέο)συντηρητικοί. Η ουτοπία του «δημοκρατικού καπιταλισμού». Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η ευρωπαϊκή οικονομική κρίση. Η ελληνική περίπτωση

Είναι η (οικουμενική) «ανθρωπότητα» ένας ακόμη νεωτερικός μύθος;

3. Η αποδόμηση του εγώ στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία.

Αναγκαιότητα ή απώλεια;

Η «διαφανής» κοινωνία. Δημοσιοποίηση, διαφήμιση, δημοσιότητα. Τα 5' της δημόσιας «αναγνώρισης»

Από την ασημαντότητα στη διασημότητα, στην ασημότητα και τανάπαλιν. Ο φαύλος κύκλος της εικονικής/κοινωνικής υπερέκθεσης

Εικονική πραγματικότητα και πραγματική βία. Η αναζήτηση «νοήματος» και ενδο-κοινωνικής αποδοχής

Η δημοσιοποίηση του κοινότοπου ως «η εκδίκηση του ασήμαντου». Ήττα των εκλεκτών ή νίκη των ανώνυμων;

4. Η βιωματική εμπειρία του «εφήμερου», ως αποδόμηση του γραμμικού χρόνου

Η επιστροφή του μύθου, ως εικονική επανάκαμψη του παρελθόντος. Η περίπτωση του *Game of Thrones*

Παράδοξο, κοινοτοπία και συλλογική υπέρβαση της καθημερινότητας. Η αναζήτηση της διαφορετικότητας εντός του «κοινού τόπου». «Τηλε-πρωϊνά» και τηλεοπτικές «εξομολογήσεις»

Η βιωματική εμπειρία του εφήμερου ως παράκαμψη του γήρατος. Η αποδόμηση του γραμμικού χρόνου: διαρκής εφηβεία και μετανεωτερική ακινησία

5. Η παρακμή των πολιτικών κομμάτων. Νέες συλλογικότητες και παλαιές διεκδικήσεις

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως η μετανεωτερική πολιτική οντότητα-κράτος

Η μεταεθνική κοινωνία. Επιβεβαίωση ή ανατροπή της Νεωτερικότητας;

Νεωτερικότητα, παγκοσμιοποίηση και οικουμενικότητα. Είναι δυνατή η «εξαγωγή» της Δημοκρατίας;

Το τέλος της νεωτερικής αισιοδοξίας. Η τρομοκρατία ως νεωτερικό by-product

Επιστήμη ή τεχνολογία; – ένα μετανεωτερικό πολιτικό ερώτημα

Η νέα ευρωπαϊκή ακροδεξιά. Από την ανατροπή στην εκμετάλλευση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Η μεσαία τάξη – το νέο «προλεταριάτο»;

6. Τα «αποτυχημένα» κράτη (failed states) της Μέσης Ανατολής και η «Αραβική Άνοιξη»

Τα μεταποικιακά, εγκάθετα καθεστώτα. Το κόμμα Μπάαθ στη Συρία και στο Ιράκ. Ο Καντάφι και η Τζαμαχίρια (του) Αίγυπτος, στρατοκρατία και ριζοσπαστικό ισλάμ. Η περίπτωση Morsi

Η «Αραβική Άνοιξη», το ίντερνετ (facebook, tweeter) και η εξέγερση των νέων

Από την «Άνοιξη» στον (ισλαμικό) «Χειμώνα». Το ISIS και οι «Beatles» (νεαροί, αγγλόφωνοι μουσουλμάνοι, του Δυτικού Λονδίνου). Προς διαμόρφωση νέων συλλογικοτήτων (;

Τρομοκρατία και κοινωνικά δίκτυα, εικονική πραγματικότητα και πραγματική βία. Η στρατολόγηση μέσω του ίντερνετ Είναι το ριζοσπαστικό ισλάμ μετανεωτερικό φαινόμενο;

Ευρώπη, ΗΠΑ και σύγχρονος κόσμος. Η κατάρρευση των βεβαιοτήτων, η διάψευση της φιλοσοφικής βουλευσιαρχίας (βολονταρισμού) και του πολιτικού θετικισμού

7. Η Νεωτερικότητα ήταν αναγκαία; Ικανή; Υπήρξαμε ποτέ (πραγματικά) μοντέρνοι;

Οι αντιμοντέρνοι: από τον Joseph de Maistre στον Friedrich Nietzsche και στον Roland Barthes. Αυθεντικότητα, αυθεντίες και αυθέντες στην ιεραρχημένη κοινωνία. Παλαιό και νέο καθεστώς

Μαρξισμός, μεταμαρξισμός και η επαναανακάλυψη της ελευθερίας: *Spectres de Marx*, το αφήγημα του Jacques Derrida και η αποδόμηση (déconstruction) ως απελευθέρωση (libération)

Το τέλος της ευρωπαϊκής εφηβείας. Το αδιέξοδο των θετικιστών και η οικολογική επανάσταση. Saint Simon, Auguste Comte, Condorcet, Keynes

Από τον Herman Melville (*Moby Dick*) στους Jefferson Airplane (*Volunteers*).

«This skull had a tongue and it could sing once». Το μετανεωτερικό requiem

Υπήρξαμε ποτέ πραγματικά μοντέρνοι;

8. Κείμενα φιλοσοφίας, τέχνης και πολιτικής. Αναφορές, επισημάνσεις, αναλύσεις.

Louis Althusser, *Des rêves d'angoisse sans fin: récits de rêves, 1941-1967, suivi de Un meurtre à deux, 1985.*

Arthur C. Danto, *After the End of Art, 1997.*

Jacques Derrida, *Spectres de Marx. L'État de la dette, le travail du deuil et la nouvelle Internationale, 1993.*

John Gray, *Al Qaeda and What It Means to be Modern, 2007.*

Jürgen Habermas, *Die postnationale Konstellation: Politische Essays, 1998.*

Jürgen Habermas, *Zur Verfassung Europas. Ein Essay, 2011.*

Éric Hazan, *La dynamique de la révolte. Sur des insurrections passées et d'autres à venir, 2015.*

Eric Hobsbawm, *Fractured Times. Culture and Society in the Twentieth Century, 2013.*

Bruno Latour, *Nous n'avons jamais été modernes. Essai d'anthropologie symétrique, 1997.*

Deyan Sudjic, *B is for Bauhaus, 2014.*

Alain Touraine, *La Fin des Sociétés, 2013.*

Φίλιππος Παπαδημητρίου, *Παρατηρήσεις από ένα λόφο, 2015.*